

УДК 330.322

С. Б. Бейгул,
кандидат економічних наук,
старший викладач кафедри економіки підприємства
Полтавського національного технічного університету імені Юрія Кондратюка
Т. В. Романова,
кандидат економічних наук,
асистент кафедри економіки підприємства
Полтавського національного технічного університету імені Юрія Кондратюка

РОЗВИТОК МАЛОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА В РЕГІОНАХ УКРАЇНИ

DEVELOPMENT OF SMALL BUSINESS IN THE REGIONS OF UKRAINE

Стаття присвячена дослідженню діяльності малого бізнесу в регіонах України. Проведено аналіз стану малого підприємництва в Україні, виявлено проблеми, що сповільнюють його розвиток, визначено шляхи їх подолання.

The article is devoted to research of small business activity in the regions of Ukraine. The analysis of small business in Ukraine has been done. The problems, which slow down its development, are revealed, identified ways to overcome them.

Ключові слова: *мале підприємництво, регіональна політика, економічний розвиток.*

Постановка проблеми. Світовий досвід та практика господарювання свідчать, що підприємства малого бізнесу є однією із рушійних сил економічного розвитку, ефективним засобом структурної перебудови, подолання диспропорцій на окремих сегментах ринку, активізації інноваційної діяльності, розвитку конкуренції, утворення нових робочих місць і зниження безробіття. Проблема створення сприятливих умов для розвитку малого підприємництва постійно вимагає зміни методів і форм управління цим процесом, удосконалення й узгодження функцій управління ним на всіх рівнях. В сучасних умовах регіоналізації економічних процесів, подальший розвиток малого підприємництва потребує глибокого дослідження його системоутворюючих факторів, територіальних особливостей, формування і здійснення відповідної ефективної та гнучкої регіональної політики.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню економічних аспектів розвитку малого підприємництва в Україні присвячено праці А. Гальчинського, Ю. Бажала, Г. Білоуса, З. Варналія, В. Герасимчука, Я. Жаліла, С. Злупка, А. Даниленка, І. Комарницького, М. Крупки, В. Кузнєцова, І. Лемешевського, В. Онищенко, В. Пили, С. Реверчука, М. Сизоненко, Д. Стеценка, О. Тимченка та інших вчених [1-7]. Активно процес становлення підприємницького сектора економіки досліджений і у працях зарубіжних авторів: Л. Вальраса, Д. Кларка, М. Вебера, Ф. Гайєка, В. Зомбарта, П. Друкера, Р. Кантільйона, І. Кірцнера, Р. Коуза, А. Маршалла, Ж. Сея, Р. Слоу, Ф. Хайєка, Дж. Шекеля, Й. Шумпетера та ін. Однак недостатньо вивченими залишаються чинники диференціації та структурних особливостей малого підприємництва в регіонах України.

Мета статті. Метою статті є висвітлення регіональних аспектів рівня розвитку малого підприємництва в Україні, виявлення основних проблем, що його сповільнюють та пошук шляхів їх подолання.

Виклад основного матеріалу. Мале підприємництво – суттєва складова і масова суб'єктивна база цивілізованого ринкового господарства, невід'ємний елемент адекватного йому конкурентного механізму. Воно надає ринковій економіці певну гнучкість, мобілізує крупні фінансові і виробничі ресурси населення, акумулює в собі потужний антимонопольний потенціал, служить фактором розв'язання соціальних завдань.

Економічні реформи, що здійснюються в Україні є умовою становлення та розвитку малого підприємництва як необхідної складової формування ринкових відносин у державі. Особливої актуальності ці питання набувають у зв'язку з розширенням економічної самостійності регіонів, тому що реалізація регіональних інтересів безпосередньо пов'язана з територіальним господарюванням та розвитком малих підприємств.

З'ясуванню сутності малого підприємництва світова економічна наука постійно приділяє увагу, як одному із закономірних, постійно діючих чинників соціально-економічного прогресу країн. В системі категорій ринкової економіки дана економічна категорія розглядається на основі тісної взаємодії розвитку продуктивних сил і виробничих відносин. Проте, це поняття постійно поповнюється елементами нового змісту, що зумовлює необхідність його системного вивчення.

Поняття «підприємництво» уперше було введено англійським банкіром-економістом Р. Кантільйоном (1680-1734 рр.), який помітив, що розбіжність між попитом і пропозицією на ринку створює можливість, щоб купувати дешевше і продавати дорожче, і саме це може привести конкурентні ринки у стан рівноваги. Людей, які користуються нереалізованими можливостями отримання прибутку, він називав «підприємцями». Отже, за Р. Кантільйоном, підприємець – це будь-який індивід здатний до передбачення, який бажає брати на себе ризик, спрямований у майбутнє, чії дії характеризуються сподіванням отримати дохід та готовністю до витрат [8].

В сучасних умовах сутність малого підприємництва правомірно визначити, як самостійне організаційно-господарське новаторство на основі використання різних можливостей випуску нових товарів або старих – новими методами, відкриття нових джерел сировини, ринків збуту тощо, з метою отримання прибутків та самореалізації власної мети.

Взагалі ж, мале підприємництво необхідно розглядати як системоутворюючу складову господарського комплексу в системі реалізації економічних законів.

Основні показники, що характеризують стан малого підприємництва в регіонах України, наведені в таблиці 1.

Дані таблиці свідчать, що серед усіх областей України, за обсягом реалізованої продукції Полтавська область займала 9-те місце, після Дніпропетровської, Донецької, Одеської, Харківської, Київської, Львівської, Запорізької та Луганської областей. За кількістю малих підприємств на 10 тис. осіб наявного населення області та за кількістю зайнятих працівників, Полтавський регіон у 2009 р. знаходився на 10-му місці серед загального рейтингу областей України, за показником середньомісячної заробітної плати найманих працівників, – на 11-му.

Таблиця 1. Основні показники діяльності малих підприємств за регіонами України у 2009 році [9]

Область	Кількість підприємств у розрахунку на 10 тис. осіб наявного населення, одиниць	Кількість зайнятих працівників (штатні, позаштатні та неоплачувані працівники), тис. осіб	Кількість найманих працівників (штатні та позаштатні працівники), тис. осіб	Фонд оплати праці, млн. грн.	Середньомісячна заробітна плата найманих працівників, грн.	Обсяг реалізованої продукції (робіт, послуг), млн. грн.
Україна	75	2152,0	2067,8	27725,4	1117,35	456667,8
Автономна Республіка Крим	83	91,7	82,7	971,8	979,73	11591,9
Вінницька	46	53,3	52,3	558,8	890,43	7469,4
Волинська	47	36,7	35,3	362,9	855,25	4464,1
Дніпропетровська	71	150,5	138,5	1810,0	1089,37	42394,6
Донецька	55	161,5	159,4	2237,7	1170,20	36357,3
Житомирська	51	49,7	48,8	531,8	907,68	5780,1
Закарпатська	57	38,2	37,1	428,8	964,12	4084,5
Запорізька	77	80,3	77,8	944,9	1011,67	15889,0
Івано-Франківська	57	41,7	40,8	465,6	950,72	5229,3
Київська	76	90,9	85,6	1187,7	1156,52	19482,8
Кіровоградська	55	34,2	33,3	345,7	863,85	6517,0
Луганська	49	71,3	69,2	786,6	947,00	13960,9
Львівська	79	127,7	123,2	1410,3	953,64	16074,7
Миколаївська	71	49,8	48,8	541,7	924,69	9459,1
Одеська	88	125,0	117,1	1327,7	945,03	29050,3
Полтавська	63	57,1	55,4	636,1	956,87	11741,4
Рівненська	46	39,6	36,8	411,8	933,92	4086,4
Сумська	52	42,4	41,6	481,2	964,04	5370,4
Тернопільська	44	34,5	33,7	334,2	825,43	3575,0
Харківська	83	135,7	133,9	1588,0	988,14	26141,1
Херсонська	57	39,7	38,2	406,5	887,63	8007,7
Хмельницька	48	47,5	43,6	457,9	873,53	5479,6
Черкаська	55	48,2	45,1	519,4	959,85	7371,7
Чернівецька	50	27,7	27,0	300,3	928,81	2988,2
Чернігівська	52	41,4	39,6	422,2	888,71	4794,4
м.Київ	258	414,1	401,6	8001,4	1660,15	145735,5
м.Севастополь	87	21,6	21,4	254,4	993,01	3571,4

Проаналізовані дані підтверджують, що Полтавська область має потенціал до розвитку малого підприємництва, порівнюючи з іншими регіонами мали підприємства регіону працюють більш ефективно, адже незважаючи на меншу кількість персоналу та нижчий рівень оплати праці, обсяг реалізованої продукції підприємств має високі показники.

Динаміка кількості малих підприємств у розрахунку на 10 тис. осіб наявного населення в Україні та тієї частки з них, які одержали збитки, протягом 2000-2009 років, представлена на рис. 1.

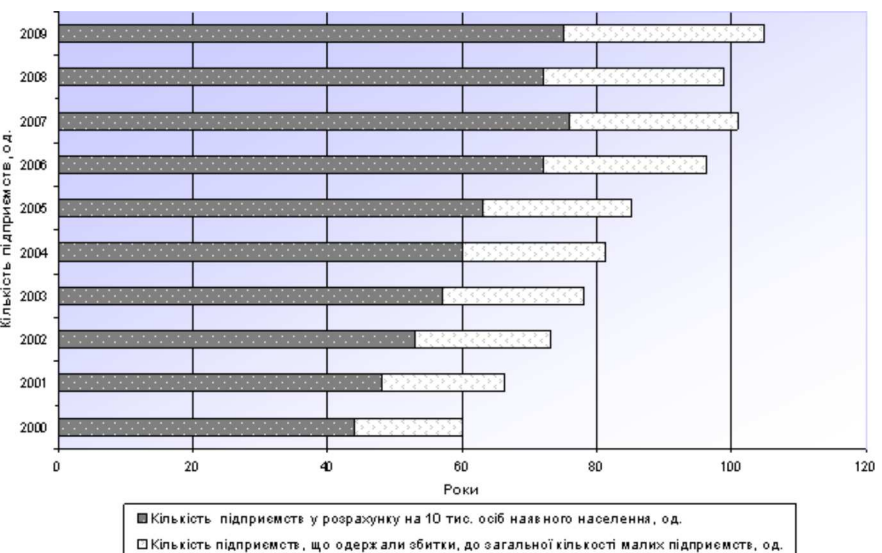

Рис. 1 Динаміка малого підприємництва в Україні протягом 2000-2009 рр.

За даними Головного управління статистики в Полтавській області, за видами економічної діяльності у 2009 році найбільший обсяг реалізованої продукції мали малі підприємства у промисловості, найменший – в галузі охорони здоров'я та надання соціальної допомоги. Середньомісячна заробітна плата найманих працівників мала найвищі показники у малих підприємствах в галузі будівництва, фінансової діяльності, операцій з нерухомим майном, оренди, інжинірингу та надання послуг підприємцям, а також освіти (таблиця 2).

Таблиця 2. Основні показники діяльності малих підприємств за видами економічної діяльності у 2009 р. [9]

Вид економічної діяльності	Кількість найманих працівників (штатні та позаштатні працівники),	Середньомісячна заробітна плата найманих працівників, грн.	Обсяг реалізованої продукції (робіт, послуг),
			млн. грн.

	осіб		тис. грн.
Усього	55397	956,87	11741445,4
у тому числі			
Сільське господарство, мисливство, лісове господарство	5447	842,16	637455,0
Промисловість	10947	933,56	1166418,7
Будівництво	7742	1054,54	944303,1
Торгівля; ремонт автомобілів, побутових виробів та предметів особистого вжитку	12777	883,22	7421666,9
Діяльність готелів та ресторанів	1459	807,73	63021,6
Діяльність транспорту та зв'язку	3422	795,00	433549,7
Фінансова діяльність	289	1475,75	149171,7
Операції з нерухомим майном, оренда, інжиніринг та надання послуг підприємцям	10459	1120,65	845395,3
Освіта	415	1099,88	13234,5
Охорона здоров'я та надання соціальної допомоги	676	762,13	15901,6
Надання комунальних та індивідуальних послуг; діяльність у сфері культури та спорту	1668	989,99	47971,9

Проблема створення сприятливих умов для розвитку малого підприємництва постійно вимагає зміни методів і форм управління цим процесом, удосконалення й узгодження функцій управління ним на всіх рівнях.

Подальший розвиток малого підприємництва потребує формування і здійснення відповідної ефективної та гнучкої регіональної політики.

Регіональна політика є частиною державної політики, що визначає її доцільний середній і довгостроковий характер, вона повинна мати чітку цільову установку і не зосереджуватися повністю одночасно на усіх актуальних, на даний момент, проблемах. В сучасній економічній науці існує багато теорій регіонального розвитку, які пояснюють причини нерівномірності розвитку у рамках простору, часу та між різними об'єктами. Кожна з них пропонує свій ключ, який може забезпечити економічне зростання у регіонах.

Обґрунтування шляхів ефективного розвитку малого підприємництва в Україні і її регіонах представляє собою специфічний напрямок дослідження з точки зору врахування характерних особливостей його базової основи. Виробничі структури є складовою системоутворюючих факторів щодо забезпечення збалансованості на загальнодержавному та регіональному рівнях і за формою прояву та організації знаходяться під прямим та побічним впливом відносно принципів територіального устрою, механізму відношень та розподілу повноважень між центром та відносно відокремленими територіями в складі держави.

Регіональну політику сприяння розвитку малого підприємництва необхідно розглядати як один із найбільш пріоритетних напрямів діяльності місцевих органів влади щодо забезпечення динамічного соціально-економічного розвитку територій. Важливість врахування регіональних особливостей при виробленні політики підтримки підприємництва пов'язана з тим, що воно переважно зорієнтоване на місцеві ринки, а також допомагає задіяти підприємницький потенціал як вагомий ресурс регіонального розвитку.

Створення сприятливого підприємницького клімату в регіонах України повинно стати запорукою консолідації зусиль щодо удосконалення рівня відносин і співпраці підприємців з органами місцевого самоврядування, органами державної влади і бути спрямованим на формування привабливого інвестиційного середовища, вдосконалення маркетингової стратегії міста, інформаційно-консалтингової, навчально-тренінгової підтримки малого підприємництва та реалізації ефективної регуляторної політики на місцевому рівні, спрямованої на співпрацю з донорськими організаціями та участь у міжнародних проектах.

Конкретизація закономірностей розвитку малого підприємництва кореспондується з умовами його забезпечення в регіонах України. Рівень розвитку малого підприємництва в регіоні залежить від загальнодержавних і регіональних факторів, від соціально-економічного потенціалу. Важливим фактором його розвитку є діяльність державних органів влади та органів місцевого самоврядування як одного з механізмів збалансування та вирішення інтересів різноманітних соціальних груп.

Висновки. Закономірною основою пізнання сутності становлення та розвитку малого підприємництва в сучасних умовах є розроблення і удосконалення цілісного підходу до регіональної економічної політики на основі теоретичних, науково-обумовлених шляхів до пізнання явища, яке вивчається на категорійному рівні відносно вихідних категорій ринкової економіки. Регіональну політику сприяння розвитку малого підприємництва необхідно розглядати як один із найбільш пріоритетних напрямів діяльності місцевих органів влади щодо забезпечення динамічного соціально-економічного розвитку територій. Важливість врахування регіональних особливостей при виробленні політики підтримки підприємництва пов'язана з тим, що воно переважно зорієнтоване на місцеві ринки, а також допомагає задіяти підприємницький потенціал як вагомий ресурс регіонального розвитку. Існує необхідність продовження дослідження територіальних механізмів стимулювання розвитку малого підприємництва, виявлення чинників використання об'єктивно високого потенціалу цього виду господарювання у сприянні та вирішенні нагальних соціально-економічних проблем трансформаційної економіки України. Потенціал позитивного впливу малого підприємництва на соціально-економічні процеси, не може використовуватися в повному обсязі до того часу, поки не будуть виявлені та ліквідовані негативні фактори, а також обґрунтовані шляхи та механізми поступального розвитку діяльності малих підприємств, як важливого сектора національної економіки.

Список використаної літератури:

1. Варналії З. Мале підприємництво: Основи теорії і практики / З. Варналії – 2-ге вид., – К.: Знання, КОО, 2003. – 285 с.
2. Галан Н. Державна підтримка малих та середніх підприємств в Європейському союзі / Н. Галан // Фінанси України. – 2005. – №5.
3. Гальчинський А. Стратегія економічного та соціального розвитку України (2004-2015 роки) "Шляхом Європейської інтеграції" // А. Гальчинський, В. Засць. – К.: ВЦ Держкомстату України, 2004. – 116 с.
4. Наумова Л.Ю. Розвиток малого і середнього підприємництва як фактор фінансової стабілізації в державі // Фінанси України. – 2001, № 11. – С. 24-29.
5. Комарницький І.М. Концепція формування управління розвитком підприємництва та напрямки активізації підприємницької діяльності в регіоні // Регіональна економіка. – 2000. - №4. – С. 70-78.
6. Крайник О.П. Підприємництво, як фактор регіонального економічного розвитку // Регіональна економіка. – 2000. - №4. – С. 62-70.
7. Пила В.І. Проблеми соціально-економічного розвитку регіонів та шляхи їх подолання // Університетські наукові записки Хмельницького інституту регіонального управління та права. – 2007. - №3(23). – С. 163-166.
8. Історія економічних учень: [підручник]: у 2-х ч. / [за ред. В. Д. Базиловича]. – К.: Знання-Прес, 2004-2006. – 1-3 вид. – 345 с.
9. Державний комітет статистики України. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.

ТОВ "ДКС Центр"